

Budování mezijazykových vazeb prostřednictvím výuky latiny

Bc. et Bc. Pavla Taněvová

Ústav řeckých a latinských studií, FF UK, 2024

Práce Pavly Taněvové „Budování mezijazykových vazeb prostřednictvím výuky latiny“ je první diplomová práce, která vznikla jako završení studia nedávno konstituovaného magisterského oboru „Učitelství latinského jazyka a literatury pro střední školy“ na FF UK. Je to tedy dílo svým způsobem průkopnické, protože moderních kvalifikačních ani odborných studií tematicky zaměřených na didaktiku latiny, latinské literatury, antické kultury apod. nevzniká v naší zemi mnoho. To s sebou nese řadu výzev, ale i určitá úskalí. Text Pavly Taněvové je na diplomovou práci dosti rozsáhlý (153 stran + 13 stran příloh, které však představují jen jinak graficky ztvárněné pracovní listy z praktické části práce) a jeho hlavním cílem je ukázat, že latina vyučovaná na gymnáziích gramaticko-translační metodou může i za obvyklých časových podmínek v naší zemi, pro latinu nepřilíš výhodných – nejčastěji 2 hodiny týdně 2 roky, významně prospět v určitých oblastech výuky angličtiny a němčiny a že lze i za takové situace dosáhnout tzv. pozitivního transferu.

Autorka (tak se ostatně Pavla Taněvová ve 3. osobě v práci sama označuje – pro mě poněkud schizofrenním, avšak v akademickém psaní přípustným označením) podává v lehce neučesaném, mírně formulačně neobratném a místy poněkud informačně redundantním úvodu svou představu o struktuře, obsahu a cílech diplomové práce a seznamuje čtenáře se svými východisky a průpravou (někdy skutečně nadbytečné a poněkud rušivé opakování informací a vnášení poznámek o organizaci textu se objevuje v kap. 1. a nese se téměř celou částí 2.). Práci dělí na část teoretickou (2.) a praktickou (3.). V teoretické části popisuje, jak vypadá nejběžnější podoba výuky latiny na českých gymnáziích včetně toho, jak tuto výuku (ne)specifikují relevantní kurikulární dokumenty; zamýšlí se nad tím, které metody výuky jazyka připadají v úvahu a kterých se v praxi skutečně užívá; definuje a stanovuje cíle výuky cizích jazyků; vyjadřuje se k relevantním (spíše) obecně pedagogickým či didakticko-pedagogickým metodám (ty by měla P. Taněvová jasně terminologicky odlišit od již zmíněných metod výuky jazyka), resp. organizačním formám výuky a věnuje se také obsahu výuky. Tyto tři složky vzdělávacího procesu (cíl, metody a obsah) poté neustále propojuje a nadále nad nimi uvažuje jako nad nedělitelnou funkční triádou. V praktické části práce dále vhodně vybírá ty oblasti výuky moderních jazyků, kterým se jejich vyučující z časových nebo kurikulárních důvodů obvykle příliš nevěnují, ale které jsou podstatné pro řádnou a úspěšnou akvizici cizího jazyka nebo případně rozvíjejí další důležité (i nejazykové) kompetence žáků. Dále se snaží předvést, že s výukou těchto aspektů jazykové akvizice může pomoci právě latina. Na závěr P. Taněvová představuje povedený soubor vlastních návrhů různě zaměřených pracovních listů (lexikum, morfologie, syntax, terminologie a další kompetence), založených na uvedených úvahách a pozorováních. Tyto materiály tvoří zcela v duchu kýžené interdisciplinarity.

Svoji práci píše Pavla Taněvová (možná pod vlivem vlastní, již dosti dlouhé, učitelské praxe) velmi explikativním způsobem a často detailně popisuje věci, které jsou v oblasti didaktiky jazyka dobře známé a není nutno se jim takto podrobně věnovat (např. pozn. 9; detailní popis RVP G; kapitola 2.2 – netýká se podkapitol a dobrého rozboru situace žáka; s. 37 „Mozek se skládá...“; pozn. 131 ad.). Takový přístup celý text dosti nafukuje a spolu s některými méně srozumitelnými souvětími (např. poslední odstavec na str. 45; pozn. 103 ad., viz též níže) a opakováním informací mnohde činí četbu méně příjemnou. Na druhou stranu jde opravdu o první práci tohoto druhu, takže lze chápat diplomandčinu snahu představit všechny relevantní koncepty, principy a prvky. Navíc je P. Taněvová evidentně velmi dobře prostudovala, a upevnila tak své obecné znalosti didaktiky jazyků. Na několika místech tyto teoretické aspekty komentuje ze svého pohledu. To je cenné a takových míst by mohlo a mělo být více.

P. Taněvová pracuje s poměrně širokým spektrem aktuálních publikací uznávaných odborníků, tuzemských i zahraničních. Sleduje i relevantní terminologii v německém a anglofonním prostředí. Ve svém textu zavedla rozsáhlý systém vnitřních křížových odkazů, který téměř důsledně a bezchybně používá. To svědčí o tom, že celou strukturu práce držela v mysli. V kapitole 2.2.1.1 velmi zajímavě představuje téma procesních cílů. Prokazuje rovněž dobrou orientaci v často podivné a zbytečně složité hantýrce pojmů z RVP. Oceňuji i skvělý postřeh o spellingu v angličtině a etymologii v posledním odstavci na s. 68, pěkně zpracovaný historický vztah angličtiny a latiny a dobře zvolené ilustrační příklady. K pozitivům práce patří i názorné tabulky srovnání požadavků RVP G a konkrétních aktivit v hodinách latiny (s. 78, 93-95 a 109-110). Ceními si

zejména těch úkolů, které jsou opravdu realizovatelné i pro žáky, kteří s latinou teprve začínají (např. 3.2.2, 3.2.3 a 3.2.4 ad.). V souladu s moderními pedagogickými požadavky jsou i úvahy o práci s různě nadanými žáky.

Největší slabinou práce, již ovšem Pavla Taněvová mohla jen stěží eliminovat, je absence důkazů uvedených závěrů o prospěšnosti výuky latiny pro výuku angličtiny a němčiny, resp. o fungujícím pozitivním transferu (diplomandka uvádí pouze nejasné výsledky Archibaldovy studie z roku 1914 a Huntovu poznámku, která se však týká hebrejštiny). Několik prací, o nichž se ještě mohla zmínit, však přece jen existuje (např. Bracke, E. – Bradshaw, C. *The Impact of Learning Latin on school Pupils: a Review of Existing Data. The Language Learning Journal*, 2020, 48, s. 226–236; Gerhards, J. – Sawert, T. – Kohler, U. *Des Kaisers alte Kleider: Fiktion und Wirklichkeit des Nutzens von Lateinkenntnissen. KZfSS Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 2019, 71(2), s. 309–326; Haag, L. – Stern, E. *In Search of the Benefits of Learning Latin. Journal of Educational Psychology*, 2003, 95, s. 174–178; Hauspie, C. *The Transfer Effects of Latin on Study Achievement in Flemish Higher Education*. Gent 2021. dipl. práce. Ghent University; souhrnně potom Weissar, T. *Latina a problematika transferu dovedností. ZJKF-Auriga*, LXV/1-2, 2023, s. 103-113). Jinak jsou ovšem dostupné studie obvykle různě problematické a spolehlivých důkazů je skutečně málo. V několika případech nahrazuje P. Taněvová důkaz z výzkumu alespoň vlastní empirií nebo zkušenostmi kolegů. Přesvědčivé a metodologicky promyšlené výzkumy pozitivního transferu jsou velkým desideratem didaktiky latiny. P. Taněvová pro ně svou prací do jisté míry připravila půdu.

Dále je třeba podotknout, že určitá část úvah se pohybuje (jako ostatně téměř všechny úvahy o vyučování latiny) v ideální rovině a platí pro stav, kdy vyučovací hodiny latiny na gymnáziích byl velký počet a výuka probíhala paralelně s výukou živých jazyků (pokud dokonce nezačala dříve). Tehdy žáci skutečně mohli ve značné míře z hodin latiny těžit i v hodinách jazyků moderních. V poslední části práce ale P. Taněvová ukázala, že i v dnešních podmínkách je možno s těmito předpoklady do určité míry pracovat a latinu k pozitivnímu transferu využít. Opět je třeba dodat, že závěr by byl pádnější, pokud by měl oporu v nějakém konkrétním výzkumu.

Několik poznámek k jednotlivostem:

- s. 5: NÚV je od roku 2020 NPI (Národní pedagogický institut), to by bylo dobré dodat; o NPI je potom řeč na s. 20, ovšem v seznamu zkratk NPI chybí.
- s. 10: „dva velké nedostatky současné nabídky učebnic, jimiž je jednak úplná absence digitálních materiálů...“ – to není pravda, Ørbergovy učebnice mají na internetu mohutnou podporu, včetně mnoha multimediálních doplňků.
- s. 12: „případně méně často pod názvem analytická metoda“ (v souvislosti s metodou gramaticko-překládovou) – to je spíše nadřazený pojem, téměř na úrovni spojení „nepřímá metoda“.
- s. 15: „příčemž do těchto výzkumů West zapojil sémantický prvek“ – zde zrovna by bylo dobré tuto informaci více rozvést
- s. 16: „Důvodem je rychlý vývoj tohoto přístupu (sc. *aktivní přístup k výuce latiny*) (především v anglofonních zemích), který nyní nabízí vícero různých způsobů, jak přirozenou metodu realizovat. Teresa Ramsby uvádí názvy několika z nich, např. *Comprehensible Input* („srozumitelný input“) či *Spoken Latin* („mluvená latina“).“ – trochu nešťastná formulace, jde spíše o odlišné kategorie (Ramsby má v originále „labels“, tj. termíny, které se dnes v souvislosti s živou latinou objevují, nejde o „způsoby realizace přirozené metody“, spíše o její prvky či charakteristiku.
- s. 28: „žáci jsou schopni napsat kamarádovi pohlednici z dovolené...“ – nelze toto označit i jako „deskriptory“?
- s. 31: „nyní je hierarchie cílů „hodnoty – dovednosti – vědomosti“ – co tedy stojí na vrcholu?
- s. 45: zde by se hodil odkaz na jinou podkapitolu; již dříve se hovoří o „různých učebních stylech zúčastněných“ (s. 17); vhodné by bylo doplnit i výsledek výzkumu Deagonové (2006) zaměřený na „learning / cognitive styles“ a relevantní metody, ze kterého plyne, že žáků „nastavených“ na gram.-překl. metodu je méně než 10 %.
- pozn. 59: bylo by vhodné se konkrétněji zmínit o kritice koncepce „learning styles“, např.: Emily Reynolds (2021): *The „Learning Styles“ Myth is Still Prevalent Among Educators – And It Shows no Sign of Going Away* (dostupné on-line).
- s. 62: stačil by rozepsaný a komentovaný seznam níže – tam je patrný autorčin přínos; „holý“ seznam výše na stránce je zbytečný.
- s. 63: „Pokud je např. určitý gramatický jev (společný pro latinu i osvojovaný moderní jazyk) rozebrán a vysvětlen ve výuce latiny a dán do kontrastu s mateřštinou, dosáhne se tak lepšího pochopení i v jazyce moderním.“ – tomu můžeme věřit, ale máme na to nějaké „hmatatelné“ důkazy?; podobně tamtéž např. zásada 4) a také konec kapitoly na s. 70; „znalost latiny zlepšuje nejen receptivní znalost angličtiny, ale ovlivňuje i tu produktivní“ ad.
- pozn. 90 – slovní spojení „mezijazykový vliv“ se opravdu používá i v češtině (viz zadání do Googlu).

- pozn. 117 opravdu Archibald ověřil, že „než se z paměti a bez kontextu učit hláskovat každé nové slovo, je mnohem efektivnější chápat jeho původ a pravopis tak logicky dovodit.“? – v článku žádný výzkum popsán není.
- s. 83: „nýbrž porozumění, k němuž se žák nedostane aktivní komunikací, ale čtením“ – to může být sporné.
- ke kapitole „3.1.3.2.2 Prefixace“ by bylo dobré nastudovat i výsledky dis. práce Elišky Králové: *Prefixy a prefixoidy latinského a řeckého původu jako předpoklad porozumění cizím slovům u žáků čtyřletých gymnázií* (Praha 2024). P. Taněvová však tuto čerstvou práci před dokončením své už asi nezaznamenala. Představuje však jeden z mála výzkumných příspěvků k „(ne)dokazování“ užitečnosti latiny.
- s. 91: srovnání souslednosti časové v latině a angličtině je dle mého názoru pro studenty spíše matoucí.
- pozor na tradovanou chybu u substantiva *mūsēum* – píše se opravdu takto (např. Varro), nikoliv *mūsaem*.

Přestože se kol. Taněvová na počátku práce vyjadřuje poněkud těžkopádněji a někdy je srozumitelnost jejích formulací mírně problematická, v průběhu psaní se její styl zlepšuje a zejména klíčová kapitola 3. se čte velmi dobře. Také opakování je mnohem ústrojnější. Možná pod vlivem angličtiny nebo ve snaze o „objektivní“ odborné vyjadřování velmi nadužívá pasiv. Na mnoha místech by bylo alespoň možno je nahradit formulacemi se zvrátným zájmenem. Nedopouští se překlepů a chyb v interpunkci apod. je minimum.

Několik poznámek k formulacím:

- s. 1: „hlavní cíl výuky latiny se zpravidla ubírá jiným směrem“ – může se cíl ubírat?
- s. 1: „Autorka si proto klade otázku, zda může latinské kurikulum obsahovat taková **místa** a témata, která jsou schopna tato vůbec či nedostatečně probraná **místa** doplnit a dovysvětlit tak...“ – užití slova „místa“, které se pokaždé týká něčeho jiného, je matoucí.
- s. 1: „...aby je žák uměl samostatně aplikovat i ve výuce moderních jazyků.“ – to téměř sugeruje, že žák moderní jazyky sám vyučuje.
- pozor na rozdíl „který“ x „jaký“.
- v psaném projevu nevypadá příliš hezky časté užívání slovesa „diskutovat“, zejména v pasivu (s. 2, 3, 27 ad.).
- nadužívání slovesa „pojímát“; nadužívání „což“; užívání (opět asi pod vlivem angličtiny) slova „fokus“; neužívat slov jako „mimořádně“ či „vykompenzovat“.
- na druhou stranu oceňuji správné použití zájmena „jenž“ v maskulinu v akuzativu („jejž“).
- s. 61: „znalosti schopné aplikace“?
- s. 110: „důležitá role lingvy francy“ – zde raději neskloňovat.
- s. 117: „který budou moct později sami aplikovat“ – „moct“?

Doplňující otázky k obhajobě:

- Domnívá se Pavla Taněvová, na základě vlastní pedagogické zkušenosti, že opravdu platí Lachoutova statistika ze s. 55?
- V současnosti se v pedagogice často brojí proti známkování. Jaký názor má na tento způsob ověřování výsledků vzdělávání? Má známkové hodnocení nějaký vliv na závěry této práce?
- V textu se několikrát hovoří o praktickém zaměření, využití, užitečnosti apod. Je cílem výuky jazyků opravdu jen toto? Co trocha idealismu do života?

Ačkoliv se seznam výtek může zdát dlouhý, považuji diplomovou práci Pavly Taněvové za zdařilou. Odvedla velice poctivou rešeršní i kompilační práci a vytvořila užitečné a funkční návrhy konkrétních úkolů do hodin latiny, a to s interdisciplinárním přesahem. Tyto úkoly a některé teoretické pasáže, v nichž vykazuje vlastní přínos, např. o syntaxi, **doporučuji** nejen **k obhajobě**, ale i k další publikaci ve vhodném časopise. Předběžně práci hodnotím jako **velmi dobrou**. V případě zdařilé obhajoby se kloním k hodnocení „výborně“.

PhDr. Bořivoj Marek, Ph.D. (oponent)
Ústav řeckých a latinských studií, FF UK

Iglaviae, Kalendis Septembribus MMDCLXXVII a. V. c.